

Terrorismin tutkimus edellyttää epävarmuuden sietämistä

Arvio teoksesta Malkki, Leena. *Mitä tiedämme terrorismista*. Helsinki: Otava. 2020. 365 s. ISBN 978-951-1-35668-4.

Marja Vuorinen

Yliopistonlehtori, dosentti Leena Malkki tunnetaan tv:n ajankohtaisohjelmien rauhallisena asiantuntijana, jota haastatellaan, kun jotain ikävää on tapahtunut. *Mitä tiedämme terrorismista* -kirjan äänenpainot ovat julkisuudesta tuttuja, niin myös kirjoittajan oikeamielinen, tasapuolinen asenne, rauhallisuus, seikkaperäisyys ja asioiden monimutkaisuuden korostaminen.

Kirjan tavoitteena on kuvata terroristista toimintaa mahdollisimman tarkasti, kumota sitä koskevia yleisiä ennakkoluuloja ja osoittaa, että terrorismin käsitettä voidaan käyttää tarkoitushakuisesti väärin. Tärkeää on myös tunnistaa tietämisen rajat: mitä emme vielä tiedä, mitä emme koskaan saa tietää, mitä terrorismista on yleensä mahdollista tietää ja miten.

Käsikirjaksi ajateltu teos tarkastelee terrorismia laajasti, seikkaperäisesti ja monessa eri kontekstissa. Ideologisten konfliktien tutkijalle kirja tarjoaa poliittista väkivaltaa koskevan ymmärryksen täydennystä. Terrorismia tutkimuskohteena kuvaavassa toisessa luvussa ja myöhemmissä käsittelyluvuissa on runsaasti käytännöllisiä ohjeita ja esimerkkejä terrorismin tutkijaksi aikovalle. Kirja sopii hyvin myös suurelle yleisölle, vaikka perusteellisimmat jaksot ja tilastojenlukuharjoitukset saattavat puuduttaa nopeaa tietoa etsivää maallikkolukijaa.

Kuten niin monesta viime vuosina julkaistusta tietokirjasta, tästäkin puuttuu asiasanahakemisto. Kirjassa, jossa samoja teemoja käsitellään useissa eri yhteyksissä, kattava hakuväline olisi erityisen tarpeellinen.

Terrorismi: diskurssit ja määritelmät

Tutkija toivoo käsikirjalta ensisijaisesti teoreettisia välineitä, joiden avulla määritellä, luokitella ja järjestää ilmiöitä ja hahmottaa niihin liittyviä prosesseja. Selkeät kategoriat olisi siksi hyvä tarjoilla ensin, ja ottaa vasta sitten esiin ne epäselvät rajat ja harmaat vyöhykkeet, joista todellisuus välttämättä aina koostuu. Tutkijan velvollisuus on toki pitää esillä asioiden monimutkaisuutta, mutta myös tehdä selventäviä yleistyksiä.

Avausluvussa kysytään, mitä terrorismilla tarkoitetaan. Määrittelyn kannalta olennaiset seikat, kuten käsitteen ala ja rajat, konnotaatiot ja poliittisista tarkoituseristä kumpuava tarkoitushakuinen, leimaava käyttö todetaan, samoin se, että termin käyttöä saatetaan vastustaa juuri siksi, että se on liian houkutteleva ja helppo ratkaisu. Historia joka tapauksessa osoittaa, että siviilien harjoittamaa väkivaltaa kutsutaan terrorismiksi helpoimmin silloin, kun puhuja ei hyväksy sen motiivia. Oikeutetulta tuntuvaa toimintaa taas on ollut tapana kutsua vapaustaisteluksi, joka rinnastuu sodan käsitteeseen.

Se, että terrorismi, kuten kaikki käsitteet, on sosiaalinen konstruktio, jota voi tarkastella kartoittamalla sen diskursiivista variaatiota, ei tarkoita, että kädet on nostettava pystyyn diskurssin edessä. Terrorismi-sanaa käyttävät monet eri tahot, ja sitä sekä käytetään että jätetään käyttämättä myös hyvinkin tarkoitushakuisesti, kuten Malkki kirjan ensimmäisessä luvussa havainnollisesti kuvaa. Olennaista on kuitenkin, että terrorismi on myös akateeminen käsite, jota voi perustellusti määritellä eri tavoin, ja jonka eri määritelmien käyttökelpoisuutta voi aidosti analysoida. Tämä keskustelu jää kirjassa pääosin käymättä.

Malkin mukaan terrorismiksi nimeäminen on jopa ensisijaisesti toiminnan oikeutusta koskeva kannanotto, nimenomaan siinä mielessä, että se riisuu teolta kaiken gloorian. ”Terrorismiksi kutsutaan nimenomaan sellaisia tekoja, jotka ollaan valmiita tuomitsemaan ehdoitta. Sanaa käytetään harvoin kuvaamaan sellaisten ryhmien toimintaa, joita pidetään liittolaisina” (s. 18). Näin epäilemättä onkin. Toisaalta terrorismi-nimikkeen alle sijoittuvat aivan erityiset, aatteellisesti motivoituneet väkivallanteot, jotka arkiajattelussakin erotetaan yksityisistä, vaikkapa taloudellisista syistä tai kostonhalusta tehdyistä teoista. Teon kutsuminen terrorismiksi siirtää sen poliittisen väkivallan kategoriaan, mikä viime kädessä merkitsee, että sen motiivina nähdään olevan jokin oletettu tai todellinen kollektiivinen etu. Luultavasti myös osa terroristeista nimittää toimintaansa terrorismiksi ajatellen, että nimitys asettaa heidät eri kategoriaan kuin tavalliset murhaajat, ja siten jotenkin pyhittää raa’at teot.

Malkin tarkastelemat puhujat – poliitikot, tiedotusvälineet, eri ryhmien edustajat – näyttävät kuuluvan yksinomaan terrorin kohteena olevaan osapuoleen. Hänen mukaansa ”terrorismiksi määrittely tekee toiminnan taustalla olevista syistä toissijaisia ja auttaa olennaisesti oikeuttamaan laajan joukon poikkeuksellisia turvallisuus- ja oikeustoimia” (s. 23). Valtiollisella taholla, vaikkapa kaksoistorni-iskujen jälkeisessä Yhdysvalloissa näin varmasti ajatellaankin. Teoille selitystä hakeva uutismedia kuitenkin tarkastelee terroria nimenomaan poliittisesti motivoituneena toimintana, vaikka samalla ottaakin esiin myös iskujen mielettömyyden niiden kannalta, joihin ne osuvat.

Teoksen sivulta 32 löytyy viimein (hieman tautologinen?) terrorismin määritelmä, joka on koostettu *Suomen rikoslaista* (luku 34 a, pykälä 6). Määritelmän mukaan ”rikos on tehty terroristisessa tarkoituksessa silloin, kun teolle on osoitettavissa terroristinen tarkoitus ja teko voi aiheuttaa vakavaa vahinkoa valtiolle tai kansainväliselle järjestölle”. EU:n määritelmä puolestaan avaa aiheutetun vahingon luonnetta: sen mukaan terroristisen teon avulla pyritään aiheuttamaan vakavaa pelkoa väestön keskuudessa tai pakottamaan valtio tai järjestö tekemään jotain tai jättämään jotain

tekemättä. Kun vielä otetaan mukaan kansainvälisen oikeuden tutkijan Antonio Cassesen näkemys, että terroristia voidaan varsinaisesti puhua vasta, jos teolla on poliittiset, ideologiset tai uskonnolliset motiivit (s. 35), aletaan olla terrorismin arkikielisen määrittelyn tasalla.

Täydennykseksi Malkki listaa lisää olennaisia kriteereitä. Terrorismin olennaista suunnitelmallisuus. Aiheutettu fyysinen tuho on toissijaista ja palvelee viestin lähettämistä. Iskun välittöminä fyysisinä kohteina ovat ajettavan asian kannalta täysin ulkopuoliset siviilit, mutta sen varsinainen kohde ovat muut, laajemmat ihmisjoukot, joihin isku välillisesti vaikuttaa. Myös kulttuurisesti arvokkaisiin materiaaliin kohteisiin iskeminen voi olla terrorismia. (s. 42–46.) Oman määritelmällisen ongelmansa muodostaa vielä sinänsä valitettavan tarpeellinen, mutta käsitteenä anomalinen valtioterrori, jonka toimintatapa on terrorin kaltainen, mutta lähteenä on oppositiotahon sijaan valtiokoneisto ja kohteena epäluulon alaisiksi tai ei-toivotuiksi määritellyt ”omat” kansalaisryhmät (s. 36).

Terrorismin kantasana olisi tässä yhteydessä hyvin sopinut mainita latinan sana *terror*, jonka sanakirjamääritelmä kattaa muun muassa seuraavat asiat: suuri pelko, kauhu, hätä, paniikki, hirvittävät uutiset; johdettu sanasta *terrere*, täyttää pelolla, pelotella, jonka kantasana puolestaan on vapisemista tarkoittava verbi.

Poliittisen pelottelun historian laaja oppimäärä

Uudemman poliittisen historian tavanomainen, yhteiskunnallisten valtarakenteiden ja median kehittymistä mukaileva simppelellä terrorismin kahtiajako lähtee liikkeelle monarkioiden aikakaudelle tyypillisestä anarkistisesta terroristista. Varhaisen sanomalehtimedian aikakaudella 1900-luvun taitteen molemmin puolin eurooppalaisen terrorismin pääkohteita olivat keisarit, kuninkaat ja kruununperijät, Suomessa myös kenraalikuvernööri ja muut sortohallinnon käytyreiksi koetut virkamiehet. Toiminnan pohjana oli ajatus, että tuhoamalla avainhenkilö horjutetaan sitä toimintaa, jota hän on johtanut.

Sotienvälisellä ajalla pääroolissa oli totalitarististen regimien harjoittama valtioterrori, jonka välineenä toimi modernisoituvan median kautta tapahtunut kansalaisten painostus. Sotien jälkeisen ajan demokraattisten massayhteiskuntien ja modernin moniäänisen tiedonvälityksen olosuhteissa länsimaissa palattiin oppositioasemasta harjoitettuun ”varsinaiseen” terrorismiin. Nyt iskujen kohteena olivat satunnaiset tavalliset kansalaiset tai jonkin etnisen tai yhteiskunnallisen ryhmän satunnaiset edustajat. 1970-luvun televisioteknologia näytti kyntensä tuomalla Pohjois-Irlannin terrorin joka kotiin.

Malkin kaltaisen asiantuntijan käsissä kirjan kolmannen ja neljännen luvun kattava taustoitusta nousee paljon pitemmältä kiitoradalta. Varhaisvaihe johtaa antiikinaikaisista kuriositeeteista – Raamatussa mainitut, Rooman valtaa Palestiinassa vastustaneet sikariukset! – Englannin 1600-luvun ruutisaliitton. *Terrorin aikana* tunnettu Ranskan vallankumousta seurannut jakobiinisen hirmuvallan kausi (1793–1794) kuuluu modernin terrorismin käsitehistorian avainkohtiin. Uusimmalta ajalta Malkki toteaa hallitsijamurhat 1900-luvun taitteen molemmin puolin, siirtomaavallan vastaiset liikkeet, 1960-luvun vasemmistolaisen terrorismin aallon – esimerkkinä vaikkapa

kapitalismin avainhenkilöitä uhreikseen poiminut Baader-Meinhof-ryhmä – ja Pohjois-Irlannin konfliktin, jonka kohteina olivat sekä avainyksilöt että vastapuolen anonyymit jäsenet. 2000-luvulla uudenlaiset sosiaalisen median ympäristöt ovat toistaiseksi tarjonneet organisoitumis- ja propaganda-alustan ennen kaikkea islamistiselle ja uusnationalistiselle radikalismille. Myös terrori-iskujen uutisointi paikan päältä tapahtuu nyt yksityisten internetin käyttäjien välityksellä reaaliajassa. Tiedustelu- ja turvallisuusorganisaatioiden jäljitystyö ja todisteiden etsintäkin on siirtynyt verkkoon.

Missä ollaan nyt, ja mitä tästä eteenpäin

Kirjan jälkipuolen luvuissa pohditaan laajasti monia keskeisiä kysymyksiä. Mistä terrorismi ja radikalisoituminen johtuvat, miten ne vaikuttavat, miten terrorismi loppuu, miten yksilön on mahdollista irrottautua vielä jatkuvasta terroristisesta toiminnasta? Samalla käy jälleen selväksi ilmiökentän ja siinä toimivien ryhmien, ihmisten ja motiivien moninaisuus. Koska juuri mihinkään kysymykseen ei ole olemassa yksinkertaisia, saati yleispäteviä vastauksia, teos tarjoaa vaihtoehtoja, todennäköisyyksiä ja valaisevia esimerkkitapauksia.

Malkin mukaan nykymuotoisen terrorismin toimintalogiikka perustuu kohdentumattomaan pelotteeseen – kun potentiaalisina kohteina ovat anonyymit väkijoukot, isku voi teoriassa osua keneen tahansa. Kansalaisten lisääntyvä turvattomuudentunne on tehokas painostusväline, eräänlainen äärimmäinen neuvotteluargumentti, joka pahimmillaan tuottaa hallituksille sinänsä ymmärrettävää, mutta viime kädessä sisäiseen panttivankeuteen johtavaa itsekritiikkiä: Mitä uskaltaa tehdä ja sanoa, ettei suututa terroria aseena käyttäviä? Yksipuolisen liennytyksen vaihtoehtona on tietoinen riskin ottaminen. Esimerkkeinä ääripäistä ovat vaikkapa takavuosien *Jyllands-Posten*-jupakka ja Ranskan viimeaikainen toiminta radikalisoituneen islamismin kitkemiseksi.

Koska terrorismille ei ole vain yhtä syytä, sen torjuntaan ei ole löydettävissä joka tilanteessa tehoavia keinoja. Kirjan viidennessä ja kuudennessa luvussa tarkastelluilla rakenne- ja yksilötason selityksillä on merkitystä sen ymmärtämiseen, kenestä tulee terroristi. Malkin mukaan niistä ei kuitenkaan ole koko ilmiön selittäjiksi. Terroristiksi tullaan hyvin monenlaisia polkuja pitkin, ja ihmisten valmiudet suunnitella ja toteuttaa terroritekoja ovat hyvin erilaiset. Yksilön kohdallakaan terrorismi ei kuitenkaan ole ikuinen kohtalo. Terrorijärjestöt pitävät jäsenistään tiukasti kiinni, ja siviilimaailmaan paluu voi olla sekä fyysisesti vaarallista että psykologisesti ja taloudellisesti vaikeaa, mutta toiminnasta on todistettavasti myös irtauduttu.

Kannattajien mielestä terrorille on hyviä syitä erityisesti silloin, kun näyttää, että mikään muu ei tuo toivottua muutosta. Toisin kuin usein ajatellaan, keskimääräinen terroristi ei siis ole mielenvikainen. Äärimmäisten tekojen taustalla on (pseudo)rationaalinen oletus, että niiden avulla on mahdollista saavuttaa toivottu lopputulos. Toisaalta on myös täysin selvää, että terrorismi ei ihmiskunnan ehdottoman valtaosan kannalta ole viehättävää eikä suositeltavaa toimintaa.

Mitä terrorismin torjumiseksi sitten on tehty? Kahdeksannessa luvussa Malkki kuvailee monenlaisia keinoja, joilla terroria harjoittavia ryhmiä on pyritty heikentämään.

Toimijoita on saatettu oikeuden eteen, varoja jäädytetty, hankittu informantteja ryhmien sisältä, seurattu viestiliikennettä ja mahdollisten tekijöiden liikkumista, rajoitettu aseiden ja pommien valmistusaineiden saatavuutta, kuulusteltu kovakouraisesti ja isketty sotavoimalla terroristien tukialueille. Radikaalien aatteiden kannatusta on pyritty heikentämään myös poistamalla niiden juurisyitä sosiaalisten ja taloudellisten uudistusten avulla, yhteistyössä samoja aatteita maltillisemmin ajavien ryhmien kanssa. Malkin mukaan terroristinen toiminta on kuitenkin sen luonteista, ettei vastatoimien tehokkuudesta ole lopulta mahdollista saada selvää näyttöä. Tehokkaimpana näyttäytyy *ad hoc* -pohjalta tapahtuva toiminta, jossa tilaisuuden tullen hyödynnetään ryhmän heikkoja kohtia ja sen jäsenten tekemiä virheitä.

Kirjan viimeisessä luvussa Malkki palaa siihen nykyhetkeen, jossa kirjaa tuoreeltaan luetaan. Vuonna 2011 käynnistyneen ja sittemmin hiipuneen – mutta ei päättyneen – Isis-liikkeen toiminta muodostaa nykyiselle terrorikeskustelulle välttämättömän kontekstin; sen käsittely olisi sopinut hyvin myös johdannoksi. Kirjoittajan tavoitteena on kuitenkin ollut tarjota sekä ajallisesti ja että paikallisesti laaja ja temaattisesti sävykäs kuva terrorismin paljon pitemmästä historiasta. Aivan luvun lopussa Malkki esittelee myös tulevaisuuden terrorismin mahdollisia toimijaryhmiä, keinoja ja tavoitteita, nostaen esiin muun muassa uusoikeistolaisen terrorin ja ilmastoliikkeen mahdollisen radikalisoitumisen.

Menneisyyden ja tulevaisuuden risteyskohtaan päättyvä teos on tarkoitettu käsikirjaksi ja toimii sellaisenaan erittäin hyvin. Kirjoittajan omien tutkimusten ohella sen perustana on kunnioitettavan laaja valikoima aiheesta pääosin 2000-luvulla julkaistua kirjallisuutta, joka kattaa sekä ilmiön teoreettisia tarkasteluja että tapauskuvauksia. Ensimmäisenä kotimaisena terrorismin kokonaisuutena Leena Malkin *magnum opus* täyttää erinomaisesti paikkansa.

Marja Vuorinen, valt. tri, Yhteiskuntahistoria, Helsingin yliopisto.